

Національна академія наук України

СЕРІЯ
«БІОБІБЛІОГРАФІЯ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ»

ТЕТЯНА
КУПРІЯНІВНА
ЧЕРТОРИЗЬКА

Біобібліографія до 90-річчя

Видавничий Дім Дмитра Бураго
Київ 2009

УДК 012 Черторизька+016:[929 Черторизька+81(092)
ББК 91.9:81+81я1
Ч-51

Автор вступної статті й упорядник бібліографічного
показчика Л.М. Стоян.

Працю рекомендувала до друку вчена рада
Інституту мовознавства ім.О.О. Потебні
НАН України (протокол № 5 від 25 червня 2009 р.)

Рецензенти:

В.М. Бріцин – доктор філологічних наук, професор
(Інститут мовознавства НАН України)

І.А. Синиця – доктор філологічних наук, старший науковий
співробітник (Інститут мовознавства НАН України)

Ч-51 ТЕТЯНА КУПРІЯНІВНА ЧЕРТОРИЗЬКА / НАН України. Інститут
мовознавства ім. О.О. Потебні – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго,
2009. – 40 с.

ISBN 978-966-489-035-6

У виданні висвітлено біографію та науковий доробок відомого українського
мовознавця, доктора філологічних наук, професора Тетяни Купріянівни ЧЕР-
ТОРИЗЬКОЇ.

Відображено основні етапи її життєвого шляху, висвітлено наукові досяг-
нення в українській та російській філології.

Бібліографія містить вичерпний перелік друкованих праць науковця.

Для мовознавців і всіх, хто цікавиться мовознавчою наукою, зокрема лек-
сикологією й лексикографією, лінгвостилістикою, вивчає творчу спадщину
Т.Г.Шевченка.

ISBN 978-966-489-035-6

© Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, 2009
© Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Т.К. ЧЕРТОРИЗЬКОЇ

*І на столі, як на тарелі,
Зернята букв – щоденний хліб
(Б. Олійник)*

Відомий український мовознавець, доктор філологічних наук, професор Тетяна Купріянівна Черторизька, працюючи в Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України майже півстоліття, виявила себе як досвідчений фахівець з української та російської лексикології, лексикографії, лінгвостилістики, поезики, соціолінгвістики та культури мови.

Однак головне її досягнення полягає у дослідженні двомовної літературно-художньої спадщини Т.Г. Шевченка – класика української літератури, який започаткував нову епоху в її розвитку, а завдяки поетичним шедеврам і зразкам мемуарно-епістолярного жанру став визнаним основоположником нової української літературної мови на народнорозмовній основі.

Заслугою Т.К. Черторизької є те, що вона очолила роботу на кількох напрямках вивчення українських та російських творів Т.Г. Шевченка, які на той час (початок 80-х років ХХ ст.) перебували на початковій стадії свого опрацювання. Результатом багаторічної наполегливої праці Тетяни Купріянівни у царині дослідження мовностилістичних особливостей різножанрової творчості Кобзаря стало опублікування нею монографічного дослідження «Взаимодействие русской и украинской лексики в русских произведениях Т.Г. Шевченко» (1982 р.).

Започатковане в Інституті мовознавства лексикографічне вивчення українськомовної та російськомовної спадщини Т.Г. Шевченка знайшло в особі Т.К. Черторизької талановитого виконавця й організатора – укладача та редактора, – за участю якої у 1964 р. вийшов двотомний «Словник мови Шевченка», а у 1985–1986 рр. – «Словарь языка русских произведений Т.Г.Шевченко».

Тетяна Купріянівна Черторизька народилася 9 серпня 1919 р. у с. Амонь Хомутовського району, що на кордоні Курської області Росії з Україною. Батько її, Черторизький Купріян Петрович, – кубанський козак. Після російсько-японської війни замешкав у с. Амонь, де й відбулася його зустріч з майбутньою дружиною, Мироною Любов'ю Іллівною. Батько закінчив один клас початкової школи, а мати – чотири. У сім'ї народилися діти, з яких лише четверо стали дорослими – дві сестри Тетяни Купріянівни та брат. Усіх дітей малечку привчали до праці у присадибному господарстві. Батько чоботарював та працював на будівництві, чим утримував сім'ю.

Початкову школу Тетяна Купріянівна закінчила у с. Амонь. Тут була бібліотека, так що у дівчинки рано прокинувся інтерес до читання, і вона не могла й дня прожити без книги, попри щоденну домашню роботу.

У 1929 р. батько перевіз сім'ю на Донбас, на рудник шахти № 1 поблизу м. Сталіно (нині Донецьк). Спочатку мешкали у кімнатці комунальної квартири, згодом одержали житло у будинку, де крім родини батька жила ще дядькова сім'я. Голодомор 1933 р. пережили на Донбасі, міняючи речі на хліб, обробляли город. Середню школу Тетяна Купріянівна закінчила у 1937 р. на руднику Петровського району Сталінської (нині Донецької) області.

Слід зазначити, що всі діти Черторизьких здобули середню освіту. Менша на 9 років сестра Марія теж стала філологом, працювала в Донецькому університеті, її дочки пішли материною стежкою.

У школі Тетяна вчилася на «відмінно». Працелюбній і допитливій школярці подобались усі предмети, однак у середніх класах відчула потяг до гуманітарних дисциплін. У цьому її підтримував класний керівник, викладач мови та літератури, який добирав для неї потрібні бібліотечні книги. Так окреслились філологічні орієнтири Тетяни Купріянівни. Цьому сприяв й організований під час канікул гурток із вивчення іноземних мов. Найбільше уподобала школярка французьку мову, що у подальшому визначило її перекладацьку діяльність.

У 1937 р. після закінчення школи Тетяна Купріянівна приїхала до Києва, щоб продовжити навчання у вузі. І ось вона – студентка філологічного факультету Київського державного університету ім.Т.Г. Шевченка. Мешкає у гуртожитку по вул. Басейній.

Але Велика Вітчизняна війна зруйнувала всі плани. У перші місяці війни працювала разом зі студентами на збиранні врожаю у Київській, Полтавській та Харківській областях, доводилося і рити окопи навколо Києва, щоб перешкодити просуванню гітлерівців у напрямі міста. За цю самовіданну роботу у післявоєнний час Тетяна Купріянівна була нагороджена медаллю «За оборону Києва» (1963 р.).

На початку війни захворіла тифом, а одужавши, у 1941 р. приїхала до батьків на Донбас, однак з родиною евакуюватися не змогла і 22 місяці перебувала в окупації.

Після визволення регіону частинами Червоної армії Тетяна працювала санітаркою у госпіталі, супроводжувала поранених у медичний центр. Тут і зустріла свою долю – солдата Михайла Балабу, з яким по війні побралася. Від щасливого шлюбу народилося двоє синів – Олег (1946 р. н.) та В'ячеслав (1954 р. н.). Деякий час у післявоєнний період Тетяна Купріянівна працювала у рідному селищі у середній школі викладачкою російської мови та літератури.

Через рік вона повернулася у Київ, щоб продовжувати навчання в КДУ, і університетська бібліотека стала її другою домівкою, де вона наполегливо поглиблювала свої знання з філології. У березні 1945 року Тетяна Купріянівна Черторизька закінчила повний курс філологічного факультету й одержала диплом за фахом «філолог, вчитель російської мови та літератури», на жаль, без відзнаки, оскільки (як вона згадує) не прочитала роману Л. Леонова «Русский лес». От такою була тогочасна некорумпована реальність...

Відразу ж як дипломований фахівець Тетяна Купріянівна була направлена у Сталінський (нині Донецький) університет на викладацьку роботу. Оскільки у спеціальних групах навчалися й іноземні студенти, знання французької мови стало Т.К. Черторизькій у пригоді.

* * *

З січня 1946 по листопад 1948 р. Т.К. Черторизька – аспірантка кафедри російської мови Київського державного університету. Упродовж трьох років читала наукову літературу з філології, готуючись до складання аспірантських екзаменів та формуючи фундамент майбутньої кандидатської дисертації. І це попри те, що мала сім'ю, у якій підростав маленький син Олег.

З вересня 1948 року Тетяна Купріянівна почала працювати асистенткою кафедри російської мови, читала лекції з курсу старослов'янської мови, однак через рік була звільнена з цієї посади через скорочення штатів. Знайомі допомогли влаштуватись у видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь». Спочатку працювала літконсультантом, а з 1952 по 1957 рр. – старшим редактором у секторі художньої літератури.

Роботу у видавництві поєднувала з підготовкою кандидатської дисертації на тему «Особенности языка и стиля трилогии А.Н. Толстого “Хождение по мукам”», яка була успішно захищена у 1954 р. і засвідчила, що русистика одержала кваліфікованого науковця. Керівником дисертаційної роботи Тетяни Купріянівни був професор Груньський Микола Кузьмович, автор відомих досліджень з русистики та славистики (очолював кафедру російської мови КДУ з 1915 до 1949 р.).

* * *

З 1957 р., продовжуючи працю у видавництві «Молодь», Тетяна Купріянівна обіймає посаду завідувачки редакцією класичної та перекладної літератури. За її участю як редактора та перекладача з російської, чеської та французької мов на українську була підготовлена й вийшла друком низка творів. Наведемо назви деяких з них: В. Беляєв «Стара фортеця» (1953 р.), Е. Распе «Пригоди Мюнхаузена» (1953 р.), Жюль Верн «Таємничий острів» (1953 р.), Жюль Верн «2000 льє під водою» (1957 р.), Леся Українка «Вибрані твори» (1957 р. – редактор видання), Олесь Донченко. Твори у 6-ти томах (1957 р. – редак-

тор видання), Анрі Барбюс «Вогонь» (1958 р. – редактор перекладу з французької мови) та ін. Усього з 1953 до 1961 р. за участю Тетяни Купріянівни як перекладача видано 60 друк. арк. художніх текстів; відредаговано перекладів – 167 друк. аркушів.

* * *

Успішно працюючи на ниві редакторської та перекладацької діяльності, Тетяна Купріянівна все ж не полишала мрію про роботу в Інституті мовознавства ім.О.О.Потебні АН УРСР – центрі лінгвістичних досліджень в Україні. Мрія стала дійсністю. З 1 грудня 1958 р. Т.К. Черторизька була зарахована на посаду молодшого наукового співробітника відділу тлумачного та споріднених словників (таку назву мав тоді відділ лексикології та лексикографії) Інституту мовознавства для роботи над «Словником мови Шевченка».

Зачарована Шевченковим словом, пішла вона шляхом Кобзареві мовної творчості й не знала, мабуть, тоді, що шлях цей торуватиме майже півстоліття. Звернімо увагу на такий факт: перші її розвідки про семантико-стилістичне вживання слова у Шевченка відносяться до 1964 р., останні датуються 1999 роком. Не кожен філолог може стати лексикографом. Для цього необхідно мати особливий хист, відчувати найменші відтінки значень у слові. А в художньому тексті, та ще й такого геніального поета, як Т.Шевченко, воно переливається усіма семантичними барвами, і їх потрібно не тільки вловити, а й лексикографічно точно передати у словниковій статті, проілюструвавши її підібраним цитатним матеріалом. У Тетяни Купріянівни цей хист був. День за днем у роботі з картотекою Кобзаревих україномовних текстів відточувала Т.К. Черторизька уміння бачити слово Шевченка в контексті саме тогочасного його уживання. Перші два томи «Словника мови Шевченка» включають лексику творів Т. Шевченка, написаних українською мовою. Українські слова й вирази з російських повістей, із «Щоденника», із написаних російською мовою листів поета, а також підписи під його малярськими роботами становлять реєстр словникових

статей «Додатка», вміщеного у 2-му томі словника. У Тетяни Купріянівни була неабияка фахова підготовка та необхідні навички самостійної роботи, помножені на глибокі знання лексикографічної справи.

Працелюбність, відданість справі були оцінені керівництвом Інституту, і у 1961 р. рішенням бюро Відділення суспільних наук АН УРСР від 19 травня Т.К. Черторизька була затверджена на посаді старшого наукового співробітника відділу. Звання старшого наукового співробітника одержала у 1962 році. Добросовісна й фахова робота Тетяни Купріянівни над першим в історії української лексикографії повним словником мови Т.Г. Шевченка у 2-х томах відзначена у 1964 р. Грамотою ювілейного Шевченківського комітету.

Одночасно з укладанням і редагуванням Словника Т.К. Черторизька пише наукові праці, у яких досліджує мовностилістичні аспекти художньої творчості Т.Г. Шевченка. Серед них: «Із спостережень над прикметниковим словотвором у мові Шевченка», «Про деякі засоби розширення семантики і меж стилістичного вживання слова у Шевченка (за матеріалами «Словника мови Шевченка)», «Системность семантико-стилистической характеристики слов и словосочетаний в словаре языка писателя (на материале “Словника мови Шевченка”)».

У цей час у відділі лексикології та лексикографії тривала робота над підготовкою одинадцятитомного тлумачного словника сучасної української мови (СУМ), перший том якого був виданий у 1970 р., і Тетяну Купріянівну як досвідченого лексикографа підключили до укладання та редагування III тому. Надалі вона була членом редколегії наступних томів СУМ'у; останній – одинадцятий – був опублікований у 1980 р. За цю багаторічну титанічну працю вона у складі авторського колективу була удостоєна звання Лауреата Державної премії СРСР у галузі науки і техніки (1983 р.).

* * *

У вересні 1971 р. в Інституті мовознавства АН УРСР був утворений відділ російської мови, який очолила проф. Г.П. Їжакевич.

У якості старшого наукового співробітника Т.К. Черторизька увійшла до складу новоствореного відділу, пріоритетними напрямками діяльності якого стали лінгвостилістика, зіставне дослідження близькоспоріднених східнослов'янських мов в аспекті їх взаємодії на території України, а також лінгвопоетика й лексикографія.

Одночасно з працею над плановою тематикою Відділу російської мови, Т.К. Черторизька брала участь у написанні п'ятитомного курсу «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія», у IV томі якого представлений її доробок – розділ «Активна і пасивна лексика в сучасній українській мові» (1973 р.).

У 1970-ті роки Інститутом марксизму-ленінізму при ЦК КПРС готувалося видання українською мовою Повного зібрання творів В.І. Леніна у 55 томах. Тетяна Купріянівна була залучена до цієї роботи як перекладач та редактор окремих томів. За активну участь у підготовці та здійсненні видання у 1975 р. вона була нагороджена грамотою Верховної Ради Української РСР.

* * *

Надалі Тетяна Купріянівна Черторизька спрямовує сили на пошуки нових аспектів у вивченні мови творів Т.Г. Шевченка як білінгва. З-під її пера виходять статті: «Про спільність деяких мовностилістичних рис українських і російських творів Т.Г. Шевченка» у збірнику праць дев'ятнадцятої наукової Шевченківської конференції (1972 р.); «Зіставлення синтаксичних рис українського та російського усного літературного мовлення (в однойменних українських та російських творах Т.Г. Шевченка)» (1974 р.); «Отражение в языке прозы Т.Г.Шевченко русско-украинских языковых связей середины XIX в.» (1973 р.), «Мова Шевченка у взаємодії з територіальними діалектами» (1972 р.) та ін.

Тетяна Купріянівна – автор розділів у колективних монографіях, що видавалися у відділі у цей час: «Сопоставительное исследование русского и украинского языков» (1975 р.), «Культура русской речи на Украине» (1976 р.), «Русский язык – язык межнационального

общения и единения народов СССР» (1976 р.), «Слово и труд» (до сімдесятиріччя акад. І.К. Білодіда) (1976 р.).

* * *

У 1976 р. відділ російської мови започаткував нову тему – «Словарь языка русских произведений Т.Г. Шевченко» у двох томах, який мав стати логічним продовженням «Словника мови Шевченка» (1964 р.). Лексикографічне вивчення російської частини творчої спадщини Кобзаря бере свій початок з 1975 року, зі створення у відділі повної лексичної картотеки мови різножанрових творів Шевченка. Т.К. Черторизька очолює групу укладачів «Словаря», складає інструкцію та виробляє лексикографічні засади майбутньої праці.

Російські твори Кобзаря – це органічна частина його величезної творчої спадщини, яка свідчить про те, що автор глибоко відчував російську культуру, був ознайомлений з російською літературою, вміло використовував її засоби образного та термінологічного вираження. «Словарь» фіксує всю лексику і фразеологію основних і варіантних текстів російських творів Шевченка і дає кожній лексичній одиниці вичерпну семантико-стилістичну та граматичну характеристику, яка супроводжується ілюстраціями.

Завершення лексикографічного вивчення всієї творчої спадщини Т.Г.Шевченка було поціноване на державному рівні – за лексикографічну працю «Словник мови Шевченка» (у двох томах) та «Словарь языка русских произведений Шевченко» (у двох томах) Тетяні Купріянівні Черторизькій як керівникові роботи була присуджена Державна премія Української РСР в галузі науки і техніки (1989 р.).

Одночасно з роботою над «Словарём языка русских произведений Т.Г.Шевченко» (укладання, відповідальне редагування двох томів) Тетяна Купріянівна опублікувала низку статей, у яких досліджує феномен двомовної творчості Кобзаря, серед яких: «Лексикографічне вивчення української та російської спадщини Т.Г. Шевченка» (1976 р.), «Новотвори в російській прозі Т.Г. Шевченка» (1976 р.), «Стилистическое взаимодействие русской и укра-

инской лексики в произведениях Шевченко» (1977 р.), «Семантико-стилістичні функції російських слів і словосполучень в українській творчості Т.Г. Шевченка» та ін.

* * *

У подальші роки творча енергія науковця спрямовується в єдине річище – до вивершення монографії на обрану тему «Взаимодействие русской и украинской лексики в русских произведениях Т.Г. Шевченко» (1981), у якій розглядаються особливості семантико-стилістичного використання української лексики в російських і в зіставному плані російської лексики в українських творах Шевченка з урахуванням їхньої жанрової специфіки. У праці простежуються основні закономірності семантичної та функціональної взаємодії української та російської лексики в мовній творчості письменника-білінгва як відображення контактів споріднених мов і культур.

У 1982 році Т.К. Черторизька успішно захистила докторську дисертацію на тему «Взаимодействие русской и украинской лексики в языке писателя-билингва (на материале русских произведений Т.Г. Шевченко в сопоставлении с украинскими)». Багатоплановість цієї роботи зумовлена специфікою самого мовного матеріалу – художньою творчістю двомовного письменника, а також новаторським підходом до нового аспекту дослідження.

Великою заслугою Т.К. Черторизької у дослідженні творчої двомовної спадщини Кобзаря є те, що нею на фактичному матеріалі проаналізовані до тих пір не досліджені аспекти взаємозв'язку і взаємодії мови та стилю українських та російських творів Шевченка як письменника-білінгва, а також науково описані явища лексично-семантичної інтерференції в російських творах під впливом української мови та в українських творах під впливом російської мови.

Вона довела, що у двомовних творах Шевченка знайшли відображення основні процеси розвитку російської та української літературних мов 40-х – початку 60-х років XIX ст., зокрема підсилення російсько-української взаємодії, зв'язків цих близькоспоріднених

мов з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами, збагачення словникових складів російської та української літературних мов новими словами та виразами, запозиченими або створеними за діючими у кожній із мов законами словотвору, збільшення семантичного об'єму слів, детермінологізація літературної мови, поповнення її розмовно-просторічними елементами та ін.

Крім того, наукова розвідка Тетяни Купріянівни засвідчила, що спільні лінгвостилістичні риси двомовних творів Шевченка яскраво виявились у використанні різних шарів лексики, в оригінальних способах уведення в російський чи український текст старослов'янізмів, іншомовних слів та виразів, загальномовних та індивідуально-авторських неологізмів.

Творчі ідеї Тетяни Купріянівни наснажували багатьох її колеґ та аспірантів на подальше вивчення двомовної художньої та епістолярної спадщини Кобзаря. У неї вчилися наполегливості у досягненні мети, відданості «справі, якій служиш»; ретельності в опрацюванні мовного матеріалу та й взагалі у переборюванні життєвих труднощів. Колеґи й досі згадують її доброзичливість, поступливість, але водночас вимогливість і принциповість.

* * *

Робота над «Словарем» у останній її стадії (редагування) збіглася у часі з відкриттям у відділі нової теми – «Соціолінгвістичний аспект українсько-руського двуязычя», – і творча енерґія Т.К. Черторизької була спрямована на опрацювання основної теоретичної літератури з теми, складання Програми та Анкети для збирання фактичного лінгвістичного матеріалу в різних ареалах України. Цим вона торувала шлях новому напрямку в дослідженні українсько-російської мовної взаємодії. Однак, якщо поглянути у минуле, зацікавлення Тетяни Купріянівни міжмовними контактами виявилось ще раніше – у розділі монографії «Філософські питання мовознавства» (1972 р.), де вона дослідила наслідки міжмовного контактування на лексичному рівні.

Соціолінгвістична проблематика розроблялась у відділі відповідно до панівного на той час ідеологічного напрямку. Як наукова дисципліна, що розвивається на перетині мовознавства, соціології, соціальної психології та етнографії, соціолінгвістика вивчає широкий комплекс проблем, пов'язаних із соціальною природою мови, її суспільними функціями та механізмами впливу соціальних факторів на мову.

З теми Тетяною Купріянівною опубліковані розділи в монографіях: «Пути повышения культуры русской речи на Украине» (1986 р.), «Украинско-русское двуязычие. Социолингвистический аспект» (1988 р.), «Воспитание словом» (1989 р.) та статті «Социолингвистический аспект близкородственного двуязычия» (1983 р.), «Качественная характеристика устной русской речи украинцев в условиях двуязычия» (1985 р.), «Двуязычие в литературно-художественном творчестве» (1990 р.) та ін.

Згідно з тогочасною концепцією у роботах розглядалися суспільні функції російської та української мов в Україні, передумови виникнення та поширення українсько-російської двомовності, фактори, що стимулюють або ускладнюють її розвиток, характер взаємодії російської та української мов. Слід зауважити, що соціолінгвістичні дослідження завжди відбивають панівну на певний час і в певному суспільстві ідеологію, але конкретний мовний матеріал, зафіксований у згаданих монографіях і статтях, зберігає наукову і практичну цінність й дотепер.

Важливим напрямом у роботі відділу російської мови були також ортологічні дослідження, спрямовані на виявлення механізмів засвоєння в Україні кодифікаційного еталону літературно-нормативного російського мовлення. Так, у монографії «Воспитание словом» (1989 р.) перу Т.К.Черторизької належить розділ «Языковые контакты и двуязычие в аспекте культуры межнационального общения», у якому на практичному анкетному матеріалі осмислено характер і напрями відхилень від норм російського літературного мовлення в російському мовленні мешканців України,

зокрема досліджується роль мови у вихованні культури міжнаціонального спілкування в середній і вищій школі.

* * *

Упродовж наступних років Т.К. Черторизька неодноразово повертається до розгляду мовно-художньої творчості Т.Г. Шевченка як у семантико-стилістичному, так і в лексикографічному аспекті. Варто згадати її статті: «Літературні антропоніми в творах Т.Г. Шевченка» (1989 р.), «Крилате слово Шевченка» (1989 р.), «Семантико-стилистическая природа художественного слова Т.Г. Шевченко в лексикографической интерпретации», «Семантическая трансформация имен прилагательных – образное средство языка произведений Т.Г.Шевченко». Виступи Т.К. Черторизької на наукових республіканських та міжнародних конференціях свідчать про глибоке багатоаспектне дослідження двомовної творчості Т.Г. Шевченка. Серед них: «Здобутки і завдання лексикографічного вивчення творчості Т.Г. Шевченка» (Сімферополь, 1989 р.), «Двуязычие в литературно-художественном творчестве» (Дрогобич, 1990 р.), «Творчество Т.Г. Шевченко в русско-украинском культурном пространстве» (Київ, 1993 р.), «Фразеологічний словник творів Т.Г. Шевченка» (Полтава, 1993 р.), «Семантическая трансформация имен прилагательных – образное средство языка произведений Т.Г. Шевченко» (Донецьк, 1994 р.), «Ідеї Кирило-Мефодіївського товариства у творчості Т.Г. Шевченка» (Київ, 1997 р.), «Гоголівські художні образи і стилістичні прийоми у творчості Т.Г. Шевченка» (Ніжин, 1999 р.) та ін.

* * *

Тетяні Купріянівні судилося творче довголіття. Варто згадати, що лише з 1994 до 1999 року вона бере участь у створенні кількох словників: «Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки» (1994), «Русско-украинский словарь синонимов»

(1995 р.), «Українсько-російський словник» (1999). У ці ж роки вона виступає як рецензент праць: «Універсальний довідник-практикум з ділових паперів» (1997 р.), «Ономастика України та етногенез східних слов'ян» (1998 р.).

Багаторічні плідна наукова діяльність Тетяни Купріянівни на ниві філології збагатила українське мовознавство. Працюючи в Інституті мовознавства, вона пройшла шлях від молодшого наукового співробітника (1958 р.) до доктора філологічних наук (1982 р.), а згодом – професора (1992 р.), підготувала 15 кандидатів філологічних наук, з яких двоє стали докторами.

Тетяна Купріянівна Черторизька – лауреат двох Державних премій (1983 р., 1989 р.), їй надана довічна державна стипендія як видатному діячеві науки (2001 р.).

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВЧЕНОГО

- 9 серпня 1919 р. народилася у с. Амонь Хомутовського району Курської області
- 1926–1929 рр. навчання у початковій школі с. Амонь
- 1930–1937 рр. навчання у середній школі на руднику Петровського району Сталінської (нині Донецької) області
- 1937–1945 рр. навчання на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (з перервою на 2 роки війни)
- 1945 р. закінчення Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка
- у 1945 р. викладач російської мови у Сталінському (нині Донецькому) держуніверситеті
- 1946–1948 рр. аспірантка кафедри російської мови Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка
- у 1948 р. асистентка цієї ж кафедри
- 1949–1951 рр. літконсультант видавництва ЦК ЛКСМУ «Молодь»
- 1952–1957 рр. старший редактор сектору художньої літератури видавництва «Молодь»
- 1954 р. захист кандидатської дисертації
- 1957–1958 рр. завідувач редакцією класичної та перекладної літератури видавництва «Молодь»
- 1958 р. зарахування на посаду молодшого наукового співробітника Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР
- 1961 р. переведення на посаду старшого наукового співробітника Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР
- 1975 р. одержання Грамоти Верховної Ради Української РСР
- 1982 р. захист докторської дисертації
- 1983 р. Лауреат Державної премії СРСР у галузі науки і техніки
- 1987 р. переведення на посаду провідного наукового співробітника Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР
- 1989 р. Лауреат Державної премії Української РСР в галузі науки і техніки
- 1992 р. присвоєння звання професора
- з 1996 р. на пенсії.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ Т.К. ЧЕРТОРИЗЬКОЇ

У покажчику в хронологічному порядку подано перелік друкованих праць професора Тетяни Купріянівни ЧЕРТОРИЗЬКОЇ, опублікованих у 1952–1999 р., а також допоміжні покажчики – абетковий покажчик праць ученого та покажчики редагованих та рецензованих праць. У межах кожного року література розташовується в такій послідовності: книги, статті, статті в газетах, рецензії, видання за редакцією або за її участю як члена редколегії та рецензента, переклади, редагування перекладів.

1952

1. Мова і стиль підручників з української мови // Українська мова і літ. в школі. – 1952. – № 3. – С. 68–71 (під прізвищем Балаба Т.).

1953

2. Особенности языка и стилия трилогии А.Н. Толстого «Хождение по мукам». – Автореф. ... канд. филол.наук. – К.: 1953. – 19 с.

3. В. Беляев Стара фортеця. – К.: Молодь, 1953 (40 арк.). – Ред. перекладу з рос. мови на укр.

4. Е. Распе. Пригоди Мюнхаузена. – К.: Молодь, 1953 (8,5 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

5. Жюль Верн. Таємничий острів. – К.: Молодь, 1953 (25 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

1954

6. Особенности языка и стилия трилогии А.Н. Толстого «Хождение по мукам». – Канд. дисс. – К.: 1954. – 140 с.

7. В. Шмерлінг. Котовський: – К.: Молодь, 1954 (8 арк.). – Переклад з рос. мови на укр.

8. Г. Брянцев. Осине гніздо. – К.: Молодь, 1954 (20 арк.). – Ред. перекладу з рос. мови на укр.

9. П. Автомонов. Віктор Кошик. – К.: Молодь, 1954 (26 арк.). – Ред. видання.

1955

10. О. Морозов. Ломоносов. – К.: Молодь, 1955 (50 арк.). – Ред. перекладу з рос. мови на укр.

11. Г. Ніколаєва. Повість про головного інженера та директора МТС. – К.: Молодь, 1955 (17 арк.). – Ред. перекладу з рос. мови на укр.

12. М. Чабанівський. Біля Дунаю. – К.: Молодь, 1955 (11 арк.). – Ред. видання.

13. И.С. Тургенев. Отцы и дети. – К.: Молодь, 1955 (11 арк.). – Ред. видання.

1956

14. В. Петльований. Хотинці. – К.: Молодь, 1956 (15 арк.). – Ред. видання.

1957

15. Жюль Верн. 2000 лье під водою. – К.: Молодь, 1957 (12 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

16. І. Заєць. Олесь Донченко. – К.: Молодь, 1957 (7 арк.). – Ред. монографії.

17. Леся Українка. Вибрані твори. – К.: Молодь, 1957 (15 арк.). – Ред. видання.

18. Олесь Донченко. Твори у 6-ти т. – К.: Молодь, 1957 (178 арк.). – Ред. видання.

1958

19. Н.Г. Чернышевский. Что делать? – К.: Молодь, 1958 (25 арк.). – Ред. видання.

20. Микола Панов. В океані. – К.: Молодь, 1958 (15 арк.). – Ред. перекладу з рос. мови на укр.

21. Д'Ервінії. Пригоди доісторичного хлопчика. – К.: Молодь, 1958 (7 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

22. Анрі Барбюс. Вогонь. – К.: Молодь, 1958 (16 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

23. В. Гюго. Людина, що сміється. – К.: Молодь, 1958 (33 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

24. Теодор Фіш. В огні. – К.: Молодь, 1958 (10 арк.). – Ред. перекладу з чеської мови на укр.

1959

25. Г. Мало. Без сім'ї. – К.: Молодь, 1959 (16 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

1960

26. Еміль Золя. Чрево Парижа. – К.: Держлітвидав, 1960 (16 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

27. Жак Ремі. Якщо хлопці всього світу... Щоденник колективних дітей. – К.: Молодь, 1960 (8 арк.). – Ред. перекладу з франц. мови на укр.

1961

28. В. Лозинський. Око пророка, або Ганусь Бистрий та його пригоди. – К.: Молодь, 1961 (20 арк.). – Ред. перекладу з польської мови на укр.

1964

29. Із спостережень над прикметниковим словотвором у мові Шевченка // Питання шевченкознавства. Доп. та повідомлення наук. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Т.Г. Шевченка. Тези доп. – Черкаси. – 1964. – С. 123–126.

30. Про деякі засоби розширення семантики і меж стилістичного вживання слова у Шевченка (за матеріалами «Словника мови Шевченка» // Джерела мовної майстерності Т.Г. Шевченка. Зб. статей. – К.: Вид. АН УРСР, 1964. – С. 99–115.

31. Словник мови творів Шевченка // Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй. – К.: Наук. думка, 1964. – С. 42–46.

32. Словник мови творів Шевченка // Друг читача. I.П.1964. – С. 2.

33. Словник мови Шевченка: В 2-х т. – К.: Наук. думка, Т. 1. 1964. – 484 с. – Співавтор і редактор тому.

34. Словник мови Шевченка: В 2-х т. – К.: Наук. думка, Т. 2. 1964. – 566 с. – Співавтор і член редколегії.

1966

35. Системность в семантико-стилистической характеристике слов и словосочетаний в словаре языка писателя (на материале «Словника мови Шевченка») // Тезиси докладов Межвуз. симпозиума составителей «Словаря языка произведений М. Горького» (май 1966 г.). – К.: Киевский гос. ун-т. – 1966. – С. 83–85.

1967

36. Мовні питання у періодичній пресі // Мовознавство. – 1967. – № 3. – С. 61–65.

1968

37. Про переклад українською мовою російських речень з дісприкметниковими зворотами // Питання мовної культури. – Вип. 2. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 96-98.

1969

38. Розробка дієслів з префіксами з- (*зі-, зо-, із-, ізі-, іс-, с-*) та *за-* у «Словнику української мови» // Лексикологія та лексикографія. III. — К.: Наук. думка, 1969. – С. 5–18.

1970

39. Засоби вираження категорії зменшеності (здрібнілості) іменників // Питання мовної культури. – Вип. 4. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 36–44.

40. Рец.: [Рецензія] Поэтическая фразеология Пушкина. / Мовознавство. – 1970. – № 3. – С. 86-90. – Рец. на кн.: Поэтическая фразеология Пушкина. – М.: Наука, 1969. – 389 с.

41. В.І. Ленін. Повне зібрання творів: У 55-ти томах. Т. 9. – К.: Держполітвидав, 1970. – Рец. перекладу. Примітки та додатки до тому.

1972

42. Наслідки міжмовного контактування на лексичному рівні // Філософські питання мовознавства. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 161–172.

43. Про спільність деяких мовностилістичних рис українських і російських творів Т.Г. Шевченка // Збірник праць дев'ятнадцятої наукової шевченківської конф. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 141–150.

44. Мова Шевченка у взаємодії з територіальними діалектами // Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. Тези доп. і повідомлень – К.: Наук. думка, 1972. – С. 115–118.

45. Словник мови російських творів Т.Г. Шевченка // Інформаційні матеріали наукової Ради з проблеми «Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй». – Вип. 14. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 38–42.

46. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1972. –Т. III. – 744 ст. – Автор статей на слова *закрашати* – *замінюватися* (с. 163–211). – Член редколегії та співавтор тому.

47. Рец.: [Рецензія] // Мовознавство. – 1972. – № 5. – С. 80–83. Рец. на кн.: *Карпенко М.А.* Горький и русский литературный язык советской эпохи. – К.: КГУ, 1972. – 216 с.

1973

48. Активна та пасивна лексика в сучасній українській літературній мові // Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. – К.: Наук. думка, 1973. Т. 4. – С. 211–261.

49. Николай Кузьмич Грунский // РЯШ. – 1973. – № 1. – С. 98 – 101.

50. Отражение в языке прозы Т.Г. Шевченко русско-украинских языковых связей середины XIX в. // Русский язык в его связях с украинским и другими славянскими языками: Тезисы докл. и сообщений. – Симферополь. – 1973. – С. 158–162.

51. В.І. Ленін. Повне зібрання творів: У 55-ти томах. Т. 34. – К.: Держполітвидав, 1973. – Переклад з рос. мови на укр. Підготовчих матеріалів, Приміток та Додатків до тому. С. 432–560.

52. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1973. – Т. IV. – 840 с. – Член редколегії.

1974

53. Нові значення старих слів // Рідне слово. – Вип. 9. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 20–27.

54. Пушкінські традиції у мовній творчості Т.Г. Шевченка // Мовознавство. – 1974. – № 5. – С. 44–52.

55. Зіставлення синтаксичних рис українського та російського усного літературного мовлення (в однойменних українських та російських творах Т.Г. Шевченка) // Матеріали республ. наукової конф. з проблеми синтаксису українського сучасного усного літературного мовлення. – Вінниця, 1974. – С. 113–115.

56. П.С. Лисенко. Словник поліських говорів. – К.: Наук. думка, 1974. – 260 с. – Відпов. редактор.

57. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1974. – Т. V. – 840 с. – Член редколегії.

1975

58. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні. – К.: Наук. думка, 1975. – 87 с. – Співатор В.М. Русанівський.

59. Общие процессы развития в лексике русского и украинского литературных языков в послеоктябрьский период // Сопоставительное исследование русского и украинского языков. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 54–72.

60. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1975. – Т. VI. – 832 с. – Член редколегії.

61. Рец.: [Рецензія] // Мовознавство. – 1975. – № 5. – С. 89–93.
Рец. на кн. Словарь автобиографической трилогии А.М. Горького
в шести выпусках с приложением Словаря имен собственных. –
Вып. I. – Изд-во ЛГУ, 1974.

1976

62. Русско-украинские лексические контакты советского периода в области терминологии // Русский язык – язык межнационального общения и единения народов СССР. – К.: Наук. думка, 1976. – С. 190–210.

63. Роль русской лексикографии в создании словарей языков народов СССР (на материале украинской и белорусской лексикографии) // Русский язык – язык межнационального общения и единения народов СССР. – К.: Наук. думка, 1976. – С. 211–229.

64. Новотвори в російській прозі Т.Г. Шевченка // Слово і труд (до сідмдесятиріччя акад. Івана Костянтиновича Білодіда). – К.: Наук. думка, 1976. – С. 93–104.

65. Отражение в языке русских произведений Т.Г. Шевченко основных процессов развития русского литературного языка 40-х – начала 60-х годов XIX в. // Культура русской речи на Украине. – К.: Наук. думка, 1976. – С. 165–199.

66. Инструкция по составлению «Словаря языка русских произведений Т.Г. Шевченко» // Культура русской речи на Украине. – К.: Наук. думка, 1976. – С. 341–354.

67. Взаимодействие русского и других национальных языков в процессе развития единой социалистической культуры советского народа // Братское единство народов СССР. – Кишинев: Штиинца. – 1976. – С. 245–256. – Соавтор Г.П. Ижакевич.

68. Русский язык в жизни и творчестве Т.Г. Шевченко // Русский язык и литература в школах УССР. – 1976. – № 2. – С. 12–19.

69. Лексикографічне вивчення української і російської спадщини Т.Г.Шевченка // Мовознавство. – 1976. – № 1. – С. 38–45.

70. Стилистическое использование разноотраслевой терминологии в русской художественной литературе // Науково-технічний

прогрес і мова. Тези доповідей республіканської наук. конф. – Житомир, 1976. – С. 166–168.

71. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1976. – Т. VII. – 724 с. – Член редколегії.

1977

72. Лексическое взаимодействие русского и украинского языков в советский период их развития // Великий Октябрь и русский язык. – К.: Вища школа, 1977. – С. 168–192.

73. Братерство української і російської мов // Мова. Людина. Суспільство. — К.: Наук. думка, 1977. – С. 69–78.

74. Стилистическое взаимодействие русской и украинской лексики в произведениях Т.Г. Шевченко // Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков: Тезисы докладов Всесоюзной научной конф. – Донецк, 22–24 декабря 1977. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 86–88.

75. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. VIII. – 927 с. Автор статей: *ратиця – регітня*. – Ред. частини словника, член редколегії.

76. Рец.: [Рецензія] // Укр. мова і літ. в школі. – 1977. – № 11. – С. 89–93. Рец. на кн.: *Костомаров В.Г.* Русский язык среди других языков мира. – М.: Просвещение, 1975. – 176 с.

77. Die lexikalischen Wechselbeziehungen zwischen dem Russischen und Ukrainischen in der Sowjet epoche // Der Grosse Oktober und die russische Sprache, VEB Verlag Encyclopädie. – Leipzig, 1977. – С. 174–198.

1978

78. Развитие и взаимодействие национальных языков народов СССР // Русский язык как источник обогащения языков народов СССР. – К.: Рад. школа, 1978. – Соавторы: И.К. Белодед, Г.П. Ижакевич. – С. 3–16.

79. Русский язык – могучее средство интернационализации культурной жизни народов СССР // Там же. – с. 31–41.

80. Взаимодействие и взаимообогащение русского и украинского языков // Там же. – С. 76–100.

81. Перевод произведений классиков марксизма-ленинизма – могучий источник обогащения украинского языка // Там же. – С. 101–111.

82. Стилiстичнi функцiї i взаємодiя української та російської лексики в художнiх творах Г.Ф. Квiтки-Основ'яненка // Збiрник тез доп. i повiдомлень республ. наукової конф., присвяченої 200-рiччю з дня народження класика української лiтератури Г.Ф. Квiтки-Основ'яненка. – Харкiв, 1978. – С. 80–82.

83. Всесоюзна наукова конференцiя у Донецьку [22–24 грудня 1977 р. «Проблеми зiставної стилiстики схiднослов'янських мов»] // Українська мова i лiтература в школі. – 1978. – № 4. – С. 96.

84. Іншомовнi слова i словосполучення у творах Т.Г. Шевченка // Мовознавство. – 1978. – № 1. – С. 74–80.

85. Н.Г. Озерова. Средства выражения отрицания в русском и украинском языках. – К.: Наук. думка, 1978. – 117 с. – Отв. редактор.

86. [Рецензiя]: Словник мови творiв Г. Квiтки-Основ'яненка. У 3-х томах. – Т. 1. – Харкiв: Вид. ХДУ, 1978. – 664 с.

87. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1978. – Т. IX. – 916 с. – Член редколегiї.

1979

88. Семантико-стилiстичнi функцiї російських слiв i словосполучень в українській творчостi Т.Г. Шевченка // Мовознавство. – 1979. – № 4. – С. 37–45.

89. Іншомовнi слова i словосполучення у словесно-художнiй творчостi Шевченка // 36. праць двадцять третьої наукової Шевченкiвської конф. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 105–114.

90. Хронiка: ХХIV наукова Шевченкiвська конференцiя. – Вiнниця, 12–15 березня 1979 р. // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С. 92.

91. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1979. – Т. X. – 658 с. – Член редколегiї.

92. Dosledky medzijazykových kontaktov na lexikálnej rovine // Filozoficke otázky jazykovedy. – Bratislava: Veda vydavateľstvo slovenskej Akadémie vied, 1979. – 180 с.

1980

93. Вплив перекладу творів В.І. Леніна на збагачення та активізацію семантико-стилістичних засобів української літературної мови // Мова В.І. Леніна та її відтворення в українському перекладі. – К.: Вища школа, 1980. – 175 с. – Співавтори: С.Я. Єрмоленко, В.В. Жайворонок та ін. – С. 32–45.

94. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1980. – Т. XI. – 699 с. – Член редколегії.

95. Рец.: [Рецензія]. // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 88–90. – Рец. на н.: Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка. У 3-х т. – Т. I. – Харків. – Вид. ХДУ, 1978. – 664 с.

1981

96. Взаимодействие русской и украинской лексики в русских произведениях Т.Г. Шевченко. – К.: Наук. думка, 1981. – 256 с.

97. Підкоморська книга Київського воєводства 1643 р. // Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів). – К.: Наук. думка, 1981. – 316 с. – Співавтори В.В. Німчук, В.М. Русанівський та ін. – С. 220–267.

98. Вплив української мови на лексико-семантичну систему російських творів Т.Г. Шевченка. – Мовознавство. 1981. – № 3. – С. 25–33.

99. Стилистическое использование русской и украинской лексики в языке писателей-билингвов // Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков. – К.: Наук. думка, 1981. – 335 с. – Соавторы: И.К. Белодед, Г.П. Ижакевич и др.

1982

100. Динаміка взаємодії і взаємозбагачення української і російської мов // Мовознавство. – 1982. – № 3. – С. 3–9.

101. Семантико-стилістичні функції російських слів і словосполучень у поезіях Шевченка // Зб. праць двадцять четвертої наукової Шевченківської конф. – К.: Наук. думка, 1982. – С. 219–229.

102. Взаимодействие русской и украинской лексики в языке писателя-билингва (на материале русских произведений Т.Г. Шевченко в сопоставлении с украинскими) // Автореф. дисс. ... докт. филол. наук. – К.: АН УССР, Ин-т языковедения им. А.А. Потебни. – 1982. – 52 с.

103. Взаимодействие русской и украинской лексики в языке писателя-билингва (на материале русских произведений Т.Г. Шевченко в сопоставлении с украинским) // Диссертация на соискание уч. степени докт. филол. наук. – К.: АН УССР, Ин-т языковедения им. А.А. Потебни. – 1982. – 400 с.

1983

104. Социолингвистический аспект близкородственного двуязычия // Русский язык и лит. в школах УССР. – 1983. – № 1. – С. 6–10.

1984

105. Українське слово в творчості М.В. Гоголя // Мовознавство. – 1984. – № 3. – С. 10–17.

106. Основні проблеми сучасної соціолінгвістики // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 9. – С. 42–45.

1985

107. Словарь языка русских произведений Шевченко. Т. 1. – К.: Наук. думка, 1985. – 754 с. Автор статей: *един – ещѣ* (6 с.), *за – зять* (52 с.), *обнаруживать – образец* (4 с.).

108. Словарь языка русских произведений Шевченко. Т. I. – К.: Наук. думка, 1985. – 754 с. – Отв. ред.

109. Орфографический словарь. Для начальных классов. – К.: Рад. школа, 1985. – 176 с. Соавторы: Г.П. Ижакевич, Н.Г. Озерова. – С. 3–5, 6–69.

110. Качественная характеристика устной русской речи украинцев в условиях двуязычия. // Русский язык – язык межнационального общения, дружбы и сотрудничества народов СССР. Тезисы республ. научно-практич. конф. 24–26 октября 1985 г. – Кировоград, 1985. – с. 10–12.

1986

111. Проблемы перевода украинской художественной литературы на русский язык. Лексика // Пути повышения культуры русской речи на Украине. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 158–171.

112. Выступление на IX Международном съезде славистов (сентябрь 1983 г.) // Материалы дискуссии IX Международного съезда славистов (Литературоведение и лингвостилистика). – К.: Наук. думка, 1986. – С. 164.

113. Словарь языка русских произведений Шевченко. Т. II. – К.: Наук. думка, 1986. – 747 с. Автор статей: *прочитан* – *пятьсот* (13 с.), *фабрика* – *фыркнуть* (10 с.), *ца* – *цять* (6 с.), *что¹* – *чуть* (12 с.); Приложение 1 (14 с.); Приложение 2 (14 с.).

114. Словарь языка русских произведений Шевченко. Т. II. – К.: Наук. думка, 1986. – 747 с. – Отв. ред.

1987

115. Лексикографическая интерпретация семантико-стилистической природы художественного слова // Семантика языка и текста (К проблеме изучения русского языка в союзных республиках). Вторые Кировоградские семантические чтения: Тезисы межвузовской научной конф. 28–30 октября 1987 г. – Кировоград, 1987. – С. 207–208.

1988

116. Украинско-русское двуязычие. Социолингвистический аспект. Соавторы: Г.Д.Басова, И.В. Борисюк и др. – К.: Наук. думка, 1988. – 178 с. – Введение (с. 3–12), Заключение (с. 168–169).

117. Украинско-русское двуязычие. Социолингвистический аспект. – К.: Наук. думка, 1988. – 178 с. – Отв. ред.

118. О типологии близкородственного двуязычия на Украине // Двуязычие в советском обществе (двуязычие и многоязычие как характерная особенность общественно-политической и культурной жизни советского общества): Тезисы республиканской научной конф. 11–13 мая 1988 г. – Винница, 1988. – С. 18–20.

119. Поэтическая лексикография – важный источник исторической лексикологии // Актуальные проблемы исторической лексикологии и лексикографии восточнославянских языков: Тезисы докладов на Второй Всесоюзной конф. [Днепропетровск, 12–14 октября 1988 г.]. – Днепропетровск, 1988. – с. 89–91.

1989

120. Языковые контакты и двуязычие в аспекте культуры межнационального общения // Воспитание словом. – К.: Наук. думка, 1989. – с. Соавторы: В.М. Брицын, С.Я. Ермоленко и др. – с. 95–107.

121. Орфографический словарь: Для начальных классов. –2-е издание – К.: Рад. школа, 1989. – 167 с. – Соавторы: Г.П. Ижакевич, Н.Г. Озерова.

122. Літературні антропоніми в творах Т.Г. Шевченка // Мовознавство. – 1989. – № 2. – С. 30–35.

123. Здобутки і завдання лексикографічного вивчення творчості Т.Г. Шевченка // Зб. праць двадцять сьомої наукової Шевченківської конф. [Сімферополь, 12–14 березня 1986 р.]. – К.: Наук. думка, 1989. – С. 187–200.

124. Крилате слово Т. Шевченка // Культура слова. – 1989. – Вип. 37. – С. 11–14.

125. Семантико-стилистическая природа художественного слова. Т.Г.Шевченко в лексикографической интерпретации // Русское языкознание. – 1989. – Вып. 18. – С. 3–10.

126. Рец.: *Цыганенко Г.П.* Этимологический словарь русского языка. Более 5000 слов. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Рад. школа, 1989. – 511 с.

1990

127. Двужычце в літаратурна-художественным творчестве // Вsesоюзна навука-метадична конф. «Праблеми міжпредметных зв'язків в умовах білінгвізму»: Тези доповідей. – Дрогобич, 1990. – С. 105–106.

1992

128. Словарь автобиографической трилогии М. Горького в шести выпусках с приложением Словаря имен собственных. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1974–1990 // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 1992. – Вып. 4, серия 2. История, языкознание, литературоведение. – С. 114–117.

129. Вопросы славянского языкознания в разработке проф. Н.К.Грунского // Русское языкознание. – 1992. – № 25. – С. 3–10.

1993

130. Творчество Т.Г. Шевченко в русско-украинском культурном пространстве // Материалы международной научно-практической конф. «Русская культура в контексте социально-исторических реалий Украины (конец XX столетия) (2–23 октября 1993 г.). – К., 1993. – С. 68–71.

131. Українські лексеми в російськомовних творах Т.Г. Шевченка // Проблематика контрастивної лінгвістики: Тези міжвузівської наукової конф. 18–20 травня 1993 р. – Кіровоград, 1993. – С. 277–278.

132. Фразеологічний словник творів Т.Г. Шевченка // Взаимодействие украинского и русского языков на территории Украины и актуальные проблемы их исследования и преподавания (Материалы I Ганичевских чтений). – Т. II. – Полтава, 1993. – С. 160–162.

1994

133. Семантическая трансформация имен прилагательных – образное средство языка произведений Т.Г. Шевченко // Проблемы функционального и структурного анализа языка. – Донецк, 1994. – С. 162–166.

134. Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки. (Й.Ф. Андерш, С.А. Воробйова, М.В. Кравченко та ін.) – К.: Наук. думка, 1994. – 600 с. – Член редколегії, редактор-лексикограф, автор передмови.

1995

135. Зіставна характеристика фразем в однойменних творах Т.Г.Шевченка // Проблеми зіставної семантики: матеріали Всеукраїнської наукової конф. (28–30 вересня 1995 р.). – К., 1995. – С. 121–122.

136. Русско-украинский словарь синонимов. Под ред. Н.Н. Пилинского. – К.: Освіта, 1995. – 265 с. – Автор синонимических рядов на буквы *а, б, в, г, д, е* (68 с.), *т* (8 с.), *ц, ч* (3 с.).

1997

137. Ідеї Кирило-Мефодіївського товариства у творчості Т.Г. Шевченка // Міжнародна наукова конф., присвячена 183-річчю від дня народження Т.Г.Шевченка та 150-річчю від дня заснування Кирило-Мефодіївського товариства: Тези доп. та повідомлень (27–28 березня 1997 р.). – К., 1997. – С. 70–72.

138. Рец. на кн.: Універсальний довідник-практикум з ділових паперів (С.П. Бібик та ін.). – К.: Довіра; УНВЦ «Рідна мова», 1997. – 399 с.

1998

139. Рец. на кн.: Ономастика України та етногенез східних слов'ян / Відп. ред. І.М. Желєзняк. – К., 1998. – 227 с.

1999

140. Гоголівські художні образи і стилістичні прийоми у творчості Т.Г.Шевченка // Література та культура Полісся. – Вип. 12. Творча спадщина М.В. Гоголя (до 190-ліття від дня народження). – Ніжин, 1999. – С. 139–145.

141. Українсько-російський словник. – К.: Наук. думка, 1999. Співавтори: Г.П. Їжакевич, Л.Г. Скрипник. – Відп. редактор.

АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ УЧЕНОГО

Активна і пасивна лексика в сучасній українській літературній мові	48
Братерство української та російської мов	73
Взаимодействие и взаимообогащение русского и украинского языков	80
Взаимодействие русского и других национальных языков в процессе развития единой социалистической культуры советского народа	67
Взаимодействие русской и украинской лексики в русских произведениях Т.Г. Шевченко	96
Взаимодействие русской и украинской лексики в языке писателя-билингва (на материале русских произведений Т.Г. Шевченко в сопоставлении с украинскими)	102, 103
Вопросы славянского языкознания в разработке профессора Н.К.Грунского	129
Вплив перекладу творів В.І. Леніна на збагачення та активізацію семантико-стилістичних засобів української літературної мови	93
Вплив української мови на лексико-семантичну систему російських творів Т.Г. Шевченка	98
Всесоюзная научная конференция в Донецьку (22–24 грудня 1977 р.) «Проблеми зіставної стилістики східнослов'янських мов»	83
Выступление на IX Международном съезде славистов (сентябрь 1983 г.)	112
Гоголівські художні образи і стилістичні прийоми у творчості Т.Г.Шевченка	140
Двуязычие в литературно-художественном творчестве	127
Динаміка взаємодії і взаємозбагачення української та російської мов	100
Засоби вираження категорії зменшеності (здрібнілості) іменників	39

Здобутки і завдання лексикографічного вивчення творчості Т.Г. Шевченка	123
Зіставлення синтаксичних рис українського та російського усного літературного мовлення (в однойменних українських і російських творах Т.Г.Шевченка)	55
Зіставна характеристика фразем в однойменних творах Т.Г. Шевченка	135
Ідеї Кирило-Мефодіївського товариства у творчості Т.Г. Шевченка	137
Із спостережень над прикметниковим словотвором у мові Шевченка	29
Інститут мовознавства імені О.О. Потебні	58
Инструкция по составлению «Словаря языка русских произведений Т.Г.Шевченко»	66
Іншомовні слова і словосполучення у словесно-художній творчості Т.Г.Шевченка	89
Іншомовні слова і словосполучення у творах Т.Г. Шевченка	84
Качественная характеристика устной русской речи украинцев в условиях двуязычия	110
Крилате слово Т.Г. Шевченка	124
Лексикографічне вивчення української і російської спадщини Т.Г.Шевченка	69
Лексикографическая интерпретация семантико-стилистической природы художественного слова	115
Лексическое взаимодействие русского и украинского языков в советский период их развития	72
Літературні антропоніми в творах Т.Г. Шевченка	122
Мова і стиль підручників з української літератури	1
Мова Шевченка у взаємодії з територіальними діалектами	44
Мовні питання у періодичній пресі	36
Наслідки міжмовного контактування на лексичному рівні	42
Николай Кузьмич Грунский (1872-1951)	49
Нові значення старих слів	53

Новотвори у російській прозі Т.Г. Шевченка	64
Общие процессы развития в лексике русского и украинского литературных языков в послеоктябрьский период	59
Орфографический словарь. Для начальных классов	109
Основні проблеми сучасної соціолінгвістики	106
Особенности языка и стиля трилогии А.Н. Толстого «Хождение по мукам»	2, 6
О типологии близкородственного двуязычия на Украине	118
Отражение в языке прозы Т.Г. Шевченко русско-украинских языковых связей середины XIX в.	50
Отражение в языке русских произведений Т.Г. Шевченко основных процессов развития русского литературного языка 40-х – начала 60-х годов XIX в.	65
Перевод произведений классиков марксизма-ленинизма – могучий источник обогащения украинского литературного языка	81
Підкоморська книга Київського воєводства 1643 р.	97
Поэтическая лексикография – важный источник исторической лексикологии	119
Поэтическая фразеология Пушкина	40
Проблемы перевода украинской художественной литературы на русский язык. Лексика	111
Про деякі засоби розширення семантики і меж стилістичного вживання слова у Шевченка (за матеріалами «Словника мови Шевченка»)	30
Про переклад українською мовою російських речень з дієприкметниковими зворотами	37
Про спільність деяких мовностилістичних рис українських і російських творів Т.Г. Шевченка	43
Пушкінські традиції у мовній творчості Т.Г. Шевченка	54
Развитие и взаимодействие национальных языков народов СССР	78

Розробка дієслів з префіксами <i>з-</i> (<i>зі-, зо-, із-, ізі-, іс-, с-</i>) та <i>за-</i> у «Словнику української мови»	38
Роль русской лексикографии в создании словарей языков народов СССР	63
Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки	134
Русский язык в жизни и творчестве Т.Г. Шевченко	68
Русский язык – могучее средство интернационализации культурной жизни народов СССР	79
Русско-украинские лексические контакты советского периода в области терминологии	62
Русско-украинский словарь синонимов	136
Семантико-стилистическая природа художественного слова Т.Г.Шевченко в лексикографической интерпретации	125
Семантико-стилістичні функції російських слів і словосполучень в українській творчості Т.Г. Шевченка	88
Семантико-стилістичні функції російських слів і словосполучень у поезіях Шевченка	101
Семантическая трансформация имен прилагательных – образное средство языка произведений Т.Г. Шевченко	133
Системность в семантико-стилистической характеристике слов и словосочетаний в словаре языка писателя (на материале «Словника мови Шевченка»)	35
Словарь автобиографической трилогии М. Горького в шести выпусках с приложением Словаря имен собственных	128
Словарь языка русских произведений Шевченко	107, 113
Словник мови російських творів Т.Г. Шевченка	45
Словник мови творів Шевченка.	31, 32
Словник мови Шевченка	33, 34
Словник української мови	46
Стилистическое взаимодействие русской и украинской лексики в произведениях Т.Г. Шевченко	74
Стилистическое использование разноотраслевой терминологии в русской художественной литературе	70

Стилистическое использование русской и украинской лексики в языке писателей-билингвов	99
Стилістичні функції і взаємодія української та російської лексики в художніх творах Г.Ф. Квітки-Основ'яненка	82
Творчество Т.Г. Шевченко в русско-украинском культурном пространстве	130
Українське слово в творчості М.В. Гоголя	105
Українські лексеми в російськомовних творах Т.Г. Шевченка	131
Українсько-російський словник	141
Украинско-русское двуязычие (социолингвистической аспект)	116
Фразеологічний словник творів Шевченка	132
Языковые контакты и двуязычие в аспекте культуры межнационального общения	120

ЧЛЕН РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Російсько-український словник наукової термінології.	
Суспільні науки	134
Словарь языка русских произведений Шевченко	108, 113, 114
Словник мови Шевченка	34
Словник української мови	46, 52, 57, 60, 71, 75, 86, 90, 94

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

Лисенко П.С. Словник поліських говорів	56
Озерова Н.Г. Средства выражения отрицания в русском и украинском языках	85
Словарь языка русских произведений Шевченко. Т. I.	108, 114
Словник мови Шевченка	33
Українсько-російський словник	141
Украинско-русское двуязычие. Социолингвистический аспект	117

РЕДАКТОР ПЕРЕКЛАДІВ

Анрі Барбюс. Вогонь	22
Беляєв В. Стара фортеця	3
Брянцев Г. Осине гніздо	8
В. Гюго. Людина, що сміється	23
Д'Ервіні. Пригоди доісторичного хлопчика	21
Еміль Золя. Чрево Парижа	26
Е. Распе. Пригоди Мюнхгаузена	4
Жак Ремі. Якщо хлопці всього світу	27
Жюль Верн. 2000 льє під водою	15
Жюль Верн. Таємничий острів	5
Лозинський В. Око пророка, або Ганусь Бистрий та його пригоди	28
Г. Мало. Без сім'ї	25
Микола Панов. В океані	20
Морозов О. Ломоносов	10
Ніколаєва Г. Повість про головного інженера та директора МТС	11
Теодор Фіш. В огні	24

ПЕРЕКЛАДАЧ

В. Шмерлінг. Котовський	7
-------------------------	---

РЕДАКТОР ВИДАННЯ

Автомонов П. Віктор Кошик	9
Заєць І. Олесь Донченко	16
Леся Українка. Вибр. твори	17
Олесь Донченко. Твори у 6-ти томах	18
Петльований В. Хотинці	14
Тургенєв І.С. Отцы и дети	13
Чабанівський М. Біля Дунаю	12
Чернышевский Н.Г. Что делать?	19

РЕЦЕНЗЕНТ

<i>Карпенко М.А.</i> Горький и русский литературный язык советской эпохи	47
<i>Костомаров В.Г.</i> Русский язык среди других языков мира	76
Ономастика України та етногенез східних слов'ян	139
Поэтическая фразеология Пушкина	40
Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: У 3-х томах	95
Універсальний довідник-практикум з ділових паперів	138
<i>Цыганенко Г.П.</i> Этимологический словарь русского языка	126

РЕЦЕНЗІЇ

<i>Карпенко М.А.</i> Горький и русский литературный язык советской эпохи	47
<i>Костомаров В.Г.</i> Русский язык среди других языков мира	76
Поэтическая фразеология Пушкина	40
Словарь автобиографической трилогии А.М. Горького	61
Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: У 3-х томах	95

ХРОНІКА

XXIV наукова Шевченківська конференція 12–15 березня 1979 р. у Вінниці	92
---	----

ЗМІСТ

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Т.К. ЧЕРТОРИЗЬКОЇ	3
ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВЧЕНОГО	16
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	
ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ Т.К. ЧЕРТОРИЗЬКОЇ.....	17
АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ УЧЕНОГО.....	32
ЧЛЕН РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ	36
ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР.....	36
РЕДАКТОР ПЕРЕКЛАДІВ	37
ПЕРЕКЛАДАЧ.....	37
РЕДАКТОР ВИДАННЯ.....	37
РЕЦЕНЗЕНТ	38
РЕЦЕНЗІЇ.....	38
ХРОНІКА	38

Інформаційне видання

Національна академія наук України
Інститут мовознавства ім.О.О.Потебні

СЕРІЯ «БІОБІБЛІОГРАФІЯ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ»

ТЕТЯНА КУПРІЯНІВНА
ЧЕРТОРИЗЬКА

Біобібліографія до 90-річчя

Підписано до друку: 25.09.2009

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».

Обл.-вид. арк.2,85. Ум.-друк. Арк. 1,63

Наклад 300 прим. Зам. № 1015.

Видавничий Дім Дмитра Бураго

Свідоцтво про внесення до

Державного реєстру ДК № 2212 від 13.06.2005 р.

Тел.: (044) 238-64-47, 238-64-49, e-mail: conf@graffiti.kiev.ua

www.burago.com.ua

Адреса для листування: 04080, м. Київ-80, а/с 41